

Ретроспективний аналіз розвитку екологічної освіти в Японії

У статті здійснено ретроспективний аналіз розвитку екологічної освіти в Японії в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Відображено підхід до визначення понять «екологічна освіта», «природоохоронна освіта», «освіта забруднення природи», «сталий розвиток». На конкретних прикладах показано ідеї освітян Японії щодо спрямування просвітницької роботи у справі збереження природи, наповнення змісту шкільних предметів темами, пов'язаними з охороною довкілля, збереженням ресурсів та енергії, гармонізацією відносин людини та природного оточення, започаткування нових предметів «Життя довкілля» та «Час інтегрованого навчання». Висвітлено роль громадських організацій в сприянні природодослідницькій діяльності громадян. У рамках статті простежено ретроспективний розвиток міжнародних концепцій підходу до ролі екологічної освіти в створенні суспільства сталого розвитку, відповідність національної стратегії розвитку та здійснення екологічної освіти в Японії деклараціям міжнародних форумів з даного питання. Прослідковано нормативно-правову підтримку здійснення екологічної освіти в країні, зокрема в «Законі про сприяння розвитку екологічної освіти», «Основній політиці щодо посилення мотивації збереження природи та розвитку екологічної освіти», «Програмі екологічної нації 21 століття», місце екологічної освіти в здійсненні освіти для сталого розвитку. Відзначено міжнародне визнання досягнень Японії в освіті для сталого розвитку, складовою якої є екологічна освіта.

Ключові слова: екологічна освіта, сталий розвиток, освіта для сталого розвитку.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Навколишнє середовище є найважливішою основою існування людства. У другій половині ХХ століття перед країнами світу постали проблеми забруднення повітря, морського середовища, збільшення темпів урбанізації, токсичних відходів промисловості, виснаження природних ресурсів, опустелювання, втрати ґрунтів, біорізномаття. Стокгольмська Конференція ООН з довкілля людини, проведена у 1972 р., та прийняття Програми ООН з навколишнього середовища розпочали консолідацію зусиль країн на державному рівні у справі подолання екологічних проблем. Наприкінці ХХ століття постала необхідність створення та функціонування нової моделі розвитку людства в планетарному масштабі, яка є сприятливою для економічного та соціального розвитку, але не руйнівною для біосфери. Втіленням таких уявлень виступає стратегія сталого розвитку.

Поняття сталого розвитку в його сучасному значенні було сформульовано в доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку (Комісія Бругланд) у 1987 р.: це розвиток, який забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, а також проблем сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб сучасного та наступних поколінь людства [1].

Визначальну роль освіти для досягнення суспільства сталого розвитку визнають документи міжнародних форумів зі сталого розвитку. В «Порядку Денному на ХХІ століття» (1992 р.) зазначено, що «освіта є фундаментом сталого розвитку». В Декларації Всесвітнього саміту зі сталого розвитку в 2002 р. відзначено підхід лідерів світових держав до освіти як головного інструменту для створення гуманного, рівноправного та уважного до проблем людини суспільства, в якому кожен індивід повинен мати свою людську гідність. Таким чином, освіта вважається інструментом, спрямованим на вирішення важливих питань сталого розвитку, зокрема, екологічних проблем та проблем збалансованого використання відновлюваних і не відновлюваних природних ресурсів, широкого кола питань етичного та правового характеру [1].

У грудні 2002 р. за пропозицією уряду Японії Генеральна Асамблея ООН одноголосно прийняла резолюцію «Про декаду ООН освіти для сталого розвитку(ОСР)», починаючи з 1 січня 2005 р.

В листопаді 2014 р. в місті Аїті (префектура Нагоя) в Японії відбулась Всесвітня конференція ЮНЕСКО по освіті для сталого розвитку (ОСР). Конференція визнала успішним Десятиліття освіти для сталого розвитку. З метою допомогти урядам країн та іншим зацікавленим сторонам сформулювати нові цілі та задачі на майбутнє, був організований обмін досвідом успішних ініціатив, які також були об'єднані та включені в План здійснення Глобальної програми дій в галузі ОСР. Підсумком конференції стало прийняття Аїті-Нагойської Декларації, яка спрямовує уряди країн на всебічну підтримку та посилення ОСР, включення освіти для сталого розвитку в головні

цілі розвитку з 2015 р. Декларація визнає питання ОСР як одне з найважливіших напрямків міжнародної політики, зазначає необхідність інтеграції світової освітньої спільноти у справі відповідальності у вирішенні глобальних проблем.

Конференція виявила лідерів в галузі ОСР, серед яких називались Японія, Швеція, Німеччина, що сприяє росту міжнародного авторитету цих країн [2].

З сутності концепції сталого розвитку, яка полягає в необхідності збереження потенціалу (біологічного, ресурсного, екологічного тощо) планети Земля для наступних поколінь за рахунок значного зменшення антропогенного тиску на природне середовище [2], визначення освіти для сталого розвитку як «форми освітньої діяльності, спрямованої на впровадження ідей, принципів та цінностей сталого розвитку у навчання та виховання з метою формування культури ощадливого та відповідального відношення до природного та соціального оточення [3, с.194] впливає роль екологічної освіти як основи для освіти сталого розвитку [1].

В структурі Програми заходів, прийнятих в Японії для здійснення «Декади освіти для сталого розвитку», екологічна освіта посідає важливе місце. В документі зазначено, що створені Міністерством освіти, науки, культури, спорту та технологій Японії регіональні комітети по розвитку екологічної освіти в регіонах, опікуються методичними рекомендаціями щодо викладання та змісту освіти, розробкою матеріалів, організацією співробітництва між школами, співпраці з сім'єю та громадськістю. Важлива роль екологічної освіти визначена в Основному Законі про навколишнє середовище (1993), Законі про підвищення мотивації збереження навколишнього середовища та сприяння екологічній освіті (2003) та інших законодавчих актах, прийнятих в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

З огляду на міжнародне визнання високих досягнень освіти сталого розвитку в Японії, досвід розвитку, організації та здійснення екологічної освіти країни як складової освіти сталого розвитку заслуговує на увагу світової педагогічної спільноти.

Аналіз досліджень і публікацій... Наукові дослідження останніх десятиліть показали, що запорукою гармонійного розвитку суспільства, вирішення глобальних екологічних проблем, забезпечення благополучного життя прийдешніх поколінь є ефективна та якісна освіта. Питання розвитку, здійснення, значення екологічної освіти висвітлювали у своїх працях японські науковці М.Оучі (M.Ouchi), К.Накаяма (K.Nakayama), К.Козава (K.Kozawa), М.Гото (M.Goto), О.Абе (O.Abe), Т.Ендо (T.Endo), Т.Ямагіва (T.Yamagiwa), М.Іноуе (M.Inoue), М.Кімата (M.Kimata) та інші. Важливий внесок у розробку методичного та науково-технічного забезпечення здійснення екологічної освіти зробили також М.Міязоно (M.Miyazono), Ш.Мацубара (Sh.Matsubara), М.Хірокі (M.Hiroki), Ф.Канда (F.Kanda), М.Мацуїсі (M.Matsuishi), М.Мізуяма (M.Mizuyama), К.Мікамі (R.Mikami), Н. Конно (N.Konno) та інші.

Формулювання цілей статті... Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз виникнення, становлення та здійснення екологічної освіти в Японії.

Виклад основного матеріалу... Екологічна освіта бере свій початок з елементарної просвіти про природу, знання про яку почали включатися до навчальних курсів природознавства, суспільствознавства, географії, фізики, хімії, біології.

«Заснування» екологічної освіти приписується Серу Патріку Геддесу (1854–1933), який вперше визначив зв'язок між якістю навколишнього середовища та якістю освіти. Геддес першим розробив метод навчання, який спрямовує учня на контакт з довкіллям [4].

У науковій педагогічній літературі використовується поняття «природоохоронна освіта» (natural study, nature protection), «консерваційна освіта» (conservational education), «екологічна освіта» (environmental education). Наприкінці ХІХ століття, в 1891 р., Уїлбор Джекмен видав працю «Природоохоронна освіта в середній школі», в якій охарактеризував цілі й завдання природоохоронного руху й освіти учнів по захисту довкілля. Терміни «освіта в галузі охорони навколишнього середовища» (natural study, nature protection), «консерваційна освіта» (conservational education) вперше зустрічаються в роботі педагога Ліберті Хайд Бейлі в 1905 р. Термін «екологічна освіта» (environmental education) було вжито як педагогічний термін Томасом Притчардом, керівником Організації охорони природи Уельсу, в 1948 р. на з'їзді Всесвітнього союзу охорони природи в Парижі.

Під час Міжнародної зустрічі в 1970 р. Всесвітньої організації охорони природи (International Union for the Conservation of Nature (IUCN)-UNESCO) «Екологічна освіта в шкільному розкладі» було визначено, що «екологічна освіта – це процес формування цінностей та уточнення понять з метою розвитку навичок та позиції, необхідних для розуміння та оцінки взаємозв'язку між людиною, її культурою та біологічним оточенням. Екологічна освіта покликана також формувати вміння приймати рішення, керувати власною поведінкою, яка впливає на якість навколишнього середовища» [5].

В Декларації Конференції ООН 1972 р. в Стокгольмі зазначено, що «освіта з питань навколишнього середовища для дітей та дорослих необхідна для розширення мислення, визначення позиції та відповідальної поведінки в повній мірі окремих осіб, підприємств та громад у справі захисту та поліпшення стану навколишнього середовища» [6].

Белградський Статут прийнятий на Міжнародній конференції в 1975 р. (UNESCO-UNEP, 1975) визначив такі рамки екологічної освіти: «екологічна освіта повинна бути інтегральною складовою освітнього процесу, спрямована на практичні проблеми міждисциплінарного характеру, формування цінностей та прагнення робити внесок в суспільне благополуччя» [7].

В 1977 р. Міжнародна конференція в Тбілісі оновила та уточнила завдання екологічної освіти та рекомендувала такі керівні принципи екологічної освіти: «екологічна освіта – це процес, спрямований на формування населення світу, яке усвідомлює загальне навколишнє середовище та пов'язані з ним проблеми, забезпечення кожній людині можливостей для набуття знань, цінностей, поглядів, обов'язків і навичок, необхідних для захисту і поліпшення навколишнього середовища, вміння працювати індивідуально та колективно для вирішення існуючих проблем та запобігання виникнення нових» [8].

В Японії термін «екологічна освіта» вперше було вжито в 1970 р. в статті газети «Ніхон Кеїзай» (Nihon Keizai Shimbun) під назвою «Екологічна освіта, яку здійснюють США». Термін також використовувався в роботах Масао Оучі (Masao Uchi) «Сучасні теми наукової освіти та екологічного просвітництва» (1972) та Казухіко Накаяма (Kazuhiko Nakayama) «Екологічна освіта» (1973). З матеріалів Конференції ООН з проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972) термін перекладався як «освіта про навколишнє середовище». Через те, що в Японії раніше вживався термін «освіта забруднення», термін «екологічна освіта» зазнавав критики, зміна назви вважалась за спробу відвернутись від проблем забруднення [9, с.17–19].

Інститут глобальних екологічних стратегій (IGES), визначає екологічну освіту як «цілісний підхід до процесу навчання, в результаті чого окремі особи і спільноти набувають знання, позицію, навички, цінності та мотивацію для поліпшення якості довкілля та досягнення екологічно та соціально стійкого майбутнього» [10].

Закон Японії «Про підвищення мотивації збереження навколишнього середовища» (Закон про сприяння екологічній освіті) (2003) в Статті 2 визначає екологічну освіту як «освіту і навчання, пов'язане з збереженням довкілля та поглибленням розуміння необхідності збереження навколишнього середовища» [11].

В Основному Законі про освіту Японії, прийнятому в грудні 2006 р., в Статті «Цілі освіти» сказано, що виховання поваги до життя, турботи про природу і співробітництва у справі захисту навколишнього середовища – одна з головних цілей освіти. В «Основній політиці щодо посилення мотивації збереження природи та розвитку екологічної освіти» (2004, 2012) зазначено, що екологічна освіта спрямована на формування ідеальної людини, яка на основі правильного розуміння зв'язку між природою і людиною, відповідальності за свої дії, може самостійно приймати участь в створенні суспільства сталого розвитку [12, с.9].

Екологічна освіта в Японії пройшла довгий шлях. Початком її розвитку є заснування Системи Національних парків та прийняття в 1931 р. Закону про Національні парки. Стратегія Національних парків в Японії була спрямована головним чином на захист ландшафтів, починаючи з 1945 р. – на діяльність населення серед природи. В 1950 р. було засновано некомерційну організацію – Асоціацію Національних парків Японії. Асоціація організувала центри для відвідувачів в парках, які були базою для природоохоронної освіти. Працівники-добровольці Національних парків проводили роз'яснювальну роботу для відвідувачів. За ініціативою громадян були організовані програми та заходи по збереженню навколишнього середовища [13].

В середині 50-х рр. ХХ ст. Товариство збереження природи півострову Міура організувало діяльність по спостереженню та дослідженню природи просто неба, яка пізніше була названа освіта збереження природи. Навчання в школі без практичної діяльності серед природи призвело до того, що в учнів не було мотивації вивчення навколишнього середовища, вони мали поверхневі уявлення про природу, не формувалось розуміння сутності природних явищ. Освіта збереження природи ставила за мету не тільки практичну діяльність в природі, а й популяризацію моралі щодо довкілля.

Випадки страшних наслідків промислового забруднення природи – спалаху астми в Бессі (Besshi) через забруднення міддю, в Йоккачі (Yokkaichi) в 1959–1960 рр., отруєння сполуками цинку з металургійного комбінату Аннака (Annaka), хвороба мінамата в Кумамото (Kumamoto) 1956 р. та Ніігати (Niigata) в 1965 р., хвороба «ітаї-ітаї» в 1955 р., [9, с.17–19] викликали хвилю незадоволення з боку населення.

Громадський рух на захист природи, яка зазнає значної шкоди в окремих районах країни, набув популярності в кінці 1960-х рр. Першою акцією був рух проти меліорації заболочених земель

в Токійській затоці. Наступним кроком було створення в 1967 р. Організації дослідження природи, яка здійснювала заходи по захисту заболочених земель і мала на меті організувати безпосередній контакт з природою. В 1970-х рр. в національних масштабах поширювався громадський рух організації природодослідницької діяльності батьків і дітей. Спостереження природи було загальноновизнано як новий вид культурної діяльності в 70-80-х рр. XX ст. та зробило значний внесок в розвиток природоохоронної діяльності, ставало рушійною силою для створення громадської думки в справі збереження природи. Однак така діяльність не пішла далі милування водоймами, не було фундаментальної допомоги для розвитку освіти, не відбулось зміни в індивідуальних цінностях та способі життя. В 1970-х рр. учасниками руху по збереженню природи висловлювалась думка, що справжня освіта по збереженню природи – це не тільки знання і досвід діяльності в природі, а усвідомлення значення руху по збереженню природи, необхідності адміністративної політики, яка підтримує природоохоронний рух, розробки напрямків найкращої побудови суспільства.

В 60-х рр. XX ст. виник ще один напрямок освіти, метою якого був захист здоров'я дітей від забруднення довкілля. В 70-ті рр. XX ст. він був названий «освіта забруднення», зважаючи на важливість прав людини та повагу до життя людини. Діяльність було започатковано на початку 60-х рр. минулого століття, як рух проти побудови нафтохімічного промислового комплексу, який охоплював міста Нумазу (Numazu), Місіма (Misima) та Сімізу (Shimizu). Викладачі вищої школи організували групу по вивченню навколишнього середовища району. В результаті дослідження вони прогнозували негативні зміни в довкіллі, спростували теорію науковців, уповноважених урядом, щодо впливу нафтохімічного комплексу на довкілля. Викладачі зауважували, що вся діяльність в довкіллі має вимірюватися математично і піддаватися глибокому аналізу, наголошували на важливості наукової позиції в виявленні істини [14].

Серед освітніх рухів проти забруднення довкілля з'явилися декілька рухів під назвою «Освіта забруднення Коєгаї» («Koegai (Pollution) education»), які співпрацювали з іншими громадськими організації по здійсненню природоохоронних заходів. Міністерством охорони здоров'я був організований «Відділ забруднення», урядом Японії було прийнято «Закон про заходи щодо забруднення». В 1968 р. було переглянуто програму шкільного навчання, в зміст предметів було включено теми про забруднення природи. Після перегляду в 1971 р. «Закону про заходи щодо забруднення», була переглянута і шкільна програма. З цього моменту «Освіта забруднення Коєгаї» набула офіційного статусу.

Ще одним початковим пунктом освіти забруднення були освітні спроби викладача старшої школи Кумамото (Kumamoto) Юічі Танаки (Yuichi Tanaka), привернути увагу до дослідження наслідків катастрофи (забруднення міддю) в Мінамаці (Minamata). Після визнання урядом причин катастрофи в Мінамаці, Танака створив детальний навчальний матеріал про забруднення, що виникло внаслідок катастрофи в 1968 р. Навчальний курс про катастрофу та її наслідки, що містив фотографії забрудненої місцевості, викликав неоднозначну реакцію. Адміністративний відділ освіти заявив, що набуття таких знань небезпечно, адже вони можуть викликати страждання в процесі формування в учнів правильної оцінки ситуації, учням старшої школи важко усвідомити та правильно оцінити таку інформацію. Педагоги та учні, які вивчали пропонований курс, вважали, що громадськість повинна знати правду про катастрофи такого рівня. Наведений приклад показує, що екологічна освіта в Японії почала своє існування з вираження протесту проти жорстоких екологічних проблем, які руйнують довкілля та життя людей, підтримки правдивої інформації та потерпілих від лиха. Однак виникла суперечка між двома рівнями фундаментального розуміння екологічної освіти. З одного боку екологічна освіта не повинна вчити про забруднення та інші негативні проблеми довкілля, тому що діти втратять надію в своє майбутнє, з іншого якщо люди неохоче дивляться в бік руйнування довкілля та стан потерпілих це еквівалентно нівелюванню місії екологічної освіти в вирішенні проблем довкілля.

В 1971 р. було переглянуто курс навчання в початковій та старшій середній школі. В тому ж самому році Токійське керівництво видало та розповсюдило книгу для учнів старшої середньої школи про «Небезпечні речі для життя людини». В 1974 р. за підтримкою Міністерства освіти в Токіо відбувся перший міжнародний симпозіум стосовно екологічної освіти та обговорення навчального плану екологічної освіти.

В той час, коли освіта збереження природи та освіта забруднення мали розбіжності, не було можливості розповсюдити концепцію екологічної освіти на національному рівні, почали використовувати термін «екологічна освіта», який, прийшов з англійської мови. Викладачі освіти забруднення критикували цей напрямок, зауважуючи, що він відвертає увагу громадськості від забруднення довкілля та знищує освіту забруднення. В цей же час викладачі освіти збереження довкілля визначали її як форму освіти забруднення, від якої відмовились в школі. В 1977 р. було створено невелику організацію, яка об'єднувала науковців і вчителів «Організація дослідження екологічної освіти», метою якої було втілення екологічної освіти у життя [15].

Японської Агенція з навколишнього середовища підготувала ряд матеріалів, які були покликані допомагати вчителям у здійсненні екологічної освіти в школі, – «Матеріалів для вчителів з екологічної освіти – навчання в екологічній освіті» (1981), «Доповідь про актуальні напрямки керівництва екологічною освітою в шкільному навчанні» (1983), «Доповідь про розвиток навчального плану екологічної освіти» (1984).

Згідно з дослідженням, проведеним в Японії Агенцією з навколишнього середовища в 1981 р., від 61% до 75% учнів початкової, середньої і вищої школи знали значення терміна «екологічна освіта», і близько половини учнів отримували екологічну освіту як частину їх навчальної програми [9].

Протягом 10 років продовжувалась нафтова криза, яку ще називали «зима доквілля», та важкі суперечки в екологічній освіті. Значимість екологічної освіти в школах поступово зменшилась, тому що, як зазначено в 1980 р. в «Білих аркушах», де публікувалась інформація про забруднення природи, «Японія уникнула тимчасової кризи», «забруднення закінчилось». [15] Але постали у повному обсязі екологічні проблеми, які перетинають кордони і набувають глобальних масштабів в навколишньому середовищі, які вимагають міжнародних зусиль всіх країн, що передбачає підвищення уваги з боку суспільства до здійснення екологічної освіти. Такі екологічні проблеми включають, наприклад, виснаження озонового шару, глобальне потепління, кислотні дощі, вирубку лісів, зменшення кількості видів диких тварин, забруднення водойм від стічних вод, забруднення повітря вихлопними газами автомобілів тощо [9].

Міжнародна конференція з екологічної освіти, яка відбулась в Токіо в 1985 р., зіграла велику роль в об'єднанні різних думок в єдину концепцію екологічної освіти. Конференція була підготовлена робочою групою Комітету по зв'язкам з дослідженням збереження природи Ради Наук Японії. В 1984 р. на підготовчому симпозиумі не вдалось поєднати разом вітчизняні суперечності в екологічній освіті і висловити їх на глобальному рівні. Конференція 1985 р. стала рушійною силою для подальшого розвитку екологічної освіти в Японії, дала уявлення дослідникам та освітянам з багатьох регіонів про ідеї та досягнення в екологічній освіті. В 1990 р. було створено Японське товариство з екологічної освіти, яке почало досліджувати та розвивати екологічну освіту, зокрема, організувати лекторій та тренувальні курси для вчителів, створювати регіональні плани розвитку екологічної освіти [15]. В 2004 р. кількість її членів досягла 2000 осіб, серед яких дослідники, освітяни, представники адміністративних установ, приватних організацій, консультанти та громадяни [14].

В кінці 80-х рр. ХХ ст. проблеми навколишнього середовища знову привернули увагу громадськості. В 1987 р. відбувся Форум з екологічної освіти в Кійосато (Kiyosato), було створена велика кількість неурядових організацій з екологічної освіти в Японії. В кінці 1980-х рр., в час підвищення інтересу суспільства до глобальних проблем доквілля, Японська Агенція з навколишнього середовища та Міністерство освіти, культури, спорту, науки та технологій були активно залучені в популяризацію концепції екологічної освіти. В навчальному плані шкіл Японії не було екологічної освіти як окремого курсу, тому Міністерство освіти та Агенція з навколишнього середовища рекомендували включити теми, пов'язані з екологічною освітою в природні науки, суспільні науки, домоводство та інші шкільні предмети, прагнули організувати міжпредметну діяльність та започаткували в 1989 р. новий предмет в 1-му та 2-му класах «Життя доквілля» – вивчення дитиною зв'язку між нею самою та природним і соціальним оточенням [12].

Таким чином, перегляд курсу навчання в 1989 р. збагатив зміст предметів питаннями щодо збереження доквілля, ресурсів, енергії тощо, передбачав навчальну діяльність серед природи, спілкування з представниками місцевих громад, що мають досвід в природоохоронній діяльності. Пропонувалось також залучення місцевої громади до розвитку освіти через вивчення природознавства, географії, історії рідного краю, мистецтва життя та регіональної культури.

Вирішальним моментом в японській екологічній освіті стало проведення Міжнародної конференції з екологічної освіти в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. Представники неурядових та молодіжних організацій Японії брали участь в зустрічах в рамках конференції, які проходили паралельно з зустрічами між представниками урядів. Екологічна освіта, важливість якої зазначена в Декларації Міжнародної конференції в Ріо-де-Жанейро, отримала центральну позицію в Основному Законі про навколишнє середовище, прийнятому в Японії в 1993 р. Прийняття Основного Закону про навколишнє середовище спонукало місцеві органи влади здійснювати політику, пов'язану з екологічною освітою, неурядові організації були уповноважені для здійснення пов'язаних з нею проектів. В той же час Міністерство освіти випустило в 1991–1993 рр. Керівництво для здійснення екологічної освіти. В 1991 р. вийшли «Навчальні матеріали для середньої школи», в 1992 р. – для початкової школи, матеріали про досвід роботи – в 1995 р. Ці книги вперше представили концепцію національної освітньої політики, в них обговорюються питання збереження доквілля, необхідність екологічної освіти, основні поняття екологічної освіти. Зважаючи на

глобальні питання екологічної освіти і концепцію суспільства сталого розвитку, було представлено розвиток людства, уважного до довкілля, перехід до суспільства сталого розвитку та прагнення відмовитись від екологічної освіти, яка обмежується навчанням теоретичних знань.

В 1992 р. було засновано Форум екологічної освіти Японії (The Japan Environmental Education Forum (JEEF)), некомерційну організацію, членами якої є особи, що мають відношення до екологічної освіти. Метою організації є: надання можливості широким колам громадськості, особливо підростаючому поколінню відчутти красу, різноманітність та дивовижність природного оточення; створення мережі взаємозв'язку між організаціями та окремими особами для співпраці в галузі екологічної освіти; забезпечення можливості для підготовки інструкторів та набуття експериментального досвіду бажаними в галузі екологічної освіти просто неба; надання допомоги та здійснення спільних проєктів з іншими країнами, особливо з країнами Азіатсько-тихоокеанського регіону, ділитись знаннями та досягненнями в даній галузі, використовувати всі законні засоби для досягнення зазначених цілей [16].

В 2002 р. Міністерство освіти, культури, спорту, науки та технологій представило «Час інтегрованого навчання» в початковій, молодшій середній, та старшій середній школах та перелік тем екологічної освіти в його змісті, що надає екологічній освіті аспекту міждисциплінарного навчання. Метою предмета було надання можливості дослідницької діяльності в класі, розвиток в школярів вміння розв'язувати проблеми. Згідно з цими змінами, в Токіо розробили свій оригінальний курс інтегрованого навчання під гаслом «особлива школа». Починаючи з 1998 р. були спроби експериментувати з підготовкою моделі предмета, а з 2002 р., кожна початкова школа здійснювала свою власну програму інтегрованого навчання в співпраці з місцевою громадою. В школах почали впроваджувати такі методи, як спільне навчання правилам життя в довкіллі учнів з різних класів, активне включення в шкільну діяльність всіх учнів, групове навчання, а також сприяння участі у навчальному процесі вчителів-добровольців та запрошених вчителів-гостей школи [17]. Зміни в навчальному плані в 2002 р. для початкової та молодшої середньої школи, в 2003 р. для старшої середньої школи, перегляд курсу навчання в 2009 р. збагатили зміст предметів темами щодо збереження енергії, ресурсів, розглядання близьких проблем в звичному оточенні відповідно до змін в сучасному суспільстві.

З метою сприяння екологічній освіті, для можливості розвитку в кожній людині розуміння навколишнього середовища, сприяння заходам природоохоронної діяльності, мотивації охоронної діяльності 25 липня 2003 р. в Японії був прийнятий «Закон про сприяння розвитку екологічної освіти». Документ визначив основні принципи екологічної освіти, серед яких – прагнення до суспільства, що зберігає, плекає багате природне оточення, суспільства з низьким рівнем впливу на довкілля, сприяння природоохоронній діяльності, що привертає увагу громадян до проблем гармонізації відносин діяльності людини та навколишнього середовища, вивчення питань культурної та історичної спадщини щодо збереження природи в кожному регіоні.

З метою вирішення питань, викладених в даному Законі, у вересні 2004 р. Кабінетом Міністрів Японії була затверджена «Основна політика щодо посилення мотивації збереження природи та розвитку екологічної освіти» (2012 – змінено з урахуванням поправок в «Законі про сприяння екологічній освіті»). Основні положення документу включають в себе заходи екологічної освіти та природоохоронної діяльності, на місці роботи та навчання в регіонах, підготовку людських ресурсів для такої діяльності. Мета створення стратегії – досягнення суспільства сталого розвитку через підтримку розвитку та різноманітності здійснення екологічної освіти.

Починаючи з 2004 р. раз на рік Японія виступає центральною фігурою проведення «Діалогів з екологічної освіти» в рамках Азіатського Діалогу співробітництва (Asia Cooperation Dialogue (ACD)), учасниками якого є близько 60 представників країн-членів Співробітництва [18].

Урядом Японії в червні 2007 р. затверджена Програма екологічної нації 21 століття. Вона визначає «навчання людей відчувати довкілля, думати про довкілля та діяти для довкілля» як стратегію для реалізації розвитку сталого суспільства. Для наповнення змістом цієї стратегії було прийнято ряд програм, серед яких «21 століття освітніх екологічних ініціатив – здійснювати екологічну освіту в будь-який час, будь-де, для всіх» (Ініціативи три «А»: To provide Environmental Education for Anytime, Anywhere, Anyone) (Triple-A initiatives) [18].

Висновки... Розглянувши соціально-історичні передумови виникнення та становлення екологічної освіти в Японії, намагання подолати соціальні протиріччя між перспективами економічного розвитку та розвитку довкілля, відповідність принципів екологічної освіти документам Міжнародних конференцій з екологічної освіти, нормативно-правову підтримку здійснення екологічної освіти з боку уряду Японії, роль неурядових організацій в організації природоохоронних просвітницьких заходів, ми побачили, що прагнення до суспільства сталого розвитку є основою екологічної освіти в Японії, міждисциплінарний підхід до здійснення екологічної

освіти в школі дозволяє досягти результатів в формуванні громадянина, відповідального за свої дії, що розуміє зв'язок між природою і людиною, поважає життя.

Список використаних джерел і літератури:

1. Освіта для сталого розвитку. Національна доповідь за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dea.gov.ua/chapter/osvita_dlya_stalogo_rozvitku_nacional4na_dopovid4_skorochoeno .
2. World Conference on Education for Sustainable Development calls for renewed commitment by all countries [Electronic Resource] 2014. – Press releases. – Mode of Access : http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/world_conference_on_education_for_sustainable_development_calls_for_renewed_commitment_by_all_countries/.
3. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку : наук.-метод. посіб. / О. Є. Висоцька. – Дніпропетровськ, 2011. – 200 с.
4. Silvia Caravita. Construction and Validation of Textbook Analysis Grids for Ecology and Environmental Education / Silvia Caravita // Science Education International. – 2008. – 19(2). – P. 97–116
5. IUCN (1970) International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum, Final Report, September 1970, Gland. – Switzerland : IUCN (International Union for Conservation of Nature).
6. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment [Electronic Resource] / United Nations Environmental Program. – Mode of Access : <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>
7. Katayama Junko. Theory into Practice in Environmental Education: Towards an evidence-based approach / Katayama Junko. – UK: University of Bath, 2009.
8. Intergovernmental Conference on Environmental Education. Tbilisi 1977. Final Report. [Electronic Resource] / UNESCO. – Mode of Access : <http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000327/032763eo.pdf>
9. Iguchi Taisen. History of Environmental Education / Iguchi Taisen // Okazaki National Research Institutes, Japan, 2002. – P. 17–19.
10. Regional Strategy on Environmental Education in the Asia-Pacific, Environmental Education Project, IGES. – Tokyo : Chuohoki Publisher, 2001. – 308 pp.
11. Law for Enhancing Motivation on Environmental Conservation and Promoting of Environmental Education (Law No.130, Effective on July 25, 2003) [Electronic Resource] / Ministry of the Environment. – Mode of Access : http://www.env.go.jp/en/laws/policy/edu_tt.pdf.
12. Outline of Environmental Education in Japan. February 2005, International Education /cooperation Base System Construction Project – Environmental Education, Ministry of Education, Culture, Sports, science and Technology Field Studies Institute for Environmental Education. – Tokyo : Gakugei University. – P. 6.
13. Japanese Ministry of Education, (1995) The environmental education teaching guide, Japan.
14. Takahashi Masahiro. Comparative Analysis of Environmental Education in Northeast Asia Interim Report FY 2001 IGES (Institute for Global Environmental Strategies) / Takahashi Masahiro // Environmental Education Project. 25-26)
15. Kouji Amemiya. Environmental education and environmental behaviour in Japanese students / Kouji Amemiya, Darryl Macer // Eubios Journal of Asian and International Bioethics. – 1999. – Vol. 9. – P. 109–115.
16. Susan Pudín. Environmental Education in Malaysia and Japan: A Comparative Assessment [Electronic Resource] / Susan Pudín, Susan Tagi Koji, Periasamy Ambigavathi // Paper presented at the International Conference on Education for a Sustainable Future, Ahmedabad, 2005. – Mode of Access : <http://www.ceeindia.org/esf/download/paper20.pdf>.
17. Kimata Mikio. Environmental Learning Towards a Sustainable Society / Kimata Mikio and Fujimura Konoe. – Baifukan Co., Ltd., 2005.
18. UNDESD Japan Report Establishing Enriched Learning through Participation and Partnership among Diverse Actors 2009 [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.env.go.jp/en/policy/edu/undesd/report.pdf>.

References:

1. *Osvita dlia staloho rozvytku. Natsionalna dopovid za 2012 rik* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://dea.gov.ua/chapter/osvita_dlya_stalogo_rozvitku_nacional4na_dopovid4_skorochoeno .
2. *World Conference on Education for Sustainable Development calls for renewed commitment by all countries* [Electronic Resource] 2014. – Press releases. – Mode of Access : http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/world_conference_on_education_for_sustainable_development_calls_for_renewed_commitment_by_all_countries/.
3. Vysotska O. Ye. *Osvita dlia staloho rozvytku : nauk.-metod. posib*. Dnipropetrovsk, 2011, 200 p.
4. Silvia Caravita. Construction and Validation of Textbook Analysis Grids for Ecology and Environmental Education / Silvia Caravita. *Science Education International*, 2008, 19(2), pp. 97–116
5. IUCN (1970) International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum, Final Report, September 1970, Gland. – Switzerland : IUCN (International Union for Conservation of Nature).
6. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment [Electronic Resource] / United Nations Environmental Program. – Mode of Access : <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>
7. Katayama Junko. *Theory into Practice in Environmental Education: Towards an evidence-based approach* / Katayama Junko. UK: University of Bath, 2009.
8. Intergovernmental Conference on Environmental Education. Tbilisi 1977. Final Report. [Electronic Resource] / UNESCO. – Mode of Access : <http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000327/032763eo.pdf>
9. Iguchi Taisen. History of Environmental Education, *Okazaki National Research Institutes*, Japan, 2002, pp. 17–19.

10. *Regional Strategy on Environmental Education in the Asia-Pacific, Environmental Education Project, IGES.* – Tokyo : Chuohoki Publisher, 2001, 308 pp.
11. Law for Enhancing Motivation on Environmental Conservation and Promoting of Environmental Education (Law No.130, Effective on July 25, 2003) [Electronic Resource] / Ministry of the Environment. – Mode of Access : http://www.env.go.jp/en/laws/policy/edu_tt.pdf.
12. Outline of Environmental Education in Japan. February 2005, International Education /cooperation Base System Construction Project – Environmental Education, Ministry of Education, Culture, Sports, science and Technology Field Studies Institute for Environmental Education. – Tokyo : Gakugei University. – p. 6.
13. Japanese Ministry of Education, (1995) *The environmental education teaching guide*, Japan.
14. Takahashi Masahiro. Comparative Analysis of Environmental Education in Northeast Asia Interim Report FY 2001 IGES (Institute for Global Environmental Strategies), Environmental Education Project, pp. 25–26.
15. Kouji Amemiya, Darryl Macer. Environmental education and environmental behaviour in Japanese students, *Eubios Journal of Asian and International Bioethics*, 1999, Vol. 9, pp. 109–115.
16. Susan Pudín, Susan Tagi Koji, Periasamy Ambigavathi *Environmental Education in Malaysia and Japan: A Comparative Assessment* [Electronic Resource], Paper presented at the International Conference on Education for a Sustainable Future, Ahmedabad, 2005. – Mode of Access : <http://www.cceindia.org/esf/download/paper20.pdf>.
17. Kimata Mikio and Fujimura Konoe. *Environmental Learning Towards a Sustainable Society*, Baifukan Co., Ltd., 2005.
18. UNDESD Japan Report Establishing Enriched Learning through Participation and Partnership among Diverse Actors 2009 [Electronic Resource], mode of access : <http://www.env.go.jp/en/policy/edu/undesd/report.pdf>.

Summary

Oksana Svystak-Yarotska

Retrospective Analysis of Promotion of Environmental Education in Japan

This article is dedicated to retrospective analysis of the development of environmental education in Japan in the second half of the 20th century – beginning of the 21st century. Approaches to the definitions «environmental education», «natural study», nature protection», «conservational education», «sustainable development» are shown. The ideas of Japanese teachers on promotive educational activities for the conservation of nature, filling content of school subjects topics related to environmental protection, resources and energy conservation, harmonizing the relationship between man and the natural environment, launching new subjects «Life Environmental Studies» and «Period of Integrated Study» are shown with the concrete examples. The article explained the role of NGOs in the activity centered on nature observation. The article also explains the retrospective development of international concepts for the role of environmental education in creating a society of sustainable development, compliance with the national development strategy and implementation of environmental education in Japan declarations of Global Conferences on environmental education and ESD. The legal basis for the implementation of environmental education in the country and the role of environmental education in the implementation of education for sustainable development are represented in «Environmental Education Law» («The Act on Enhancing Motivation on Environmental Conservation and Promotion of Environmental Education»), «Basic Policy Concerning the Enhancement of the motivation for Environmental Conservation and the Promotion of Environmental Education», «Strategy for an Environmental Nation in the 21st Century». International recognition of the achievements of Japan in Education for Sustainable Development, part of which is environmental education, is mentioned in the article.

Key words: environmental education, sustainable development, education for sustainable development.

Дата надходження статті: «01» квітня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «23» квітня 2015 р.

УДК 378.091.322:78(045)

ЛІ СПЮНЬ,
аспірантка
(м.Київ)

Науково-теоретична сутність самоорганізаційних умінь у контексті навчальної діяльності

Стаття присвячена результатам дослідження сутності поняття «самоорганізація» у науковій літературі, вивченню різних спрямувань наукового знання для аналізу функціонування цього феномена у контексті навчальної діяльності, яка стала предметом глибокого інтересу різноманітних наук. Самоорганізація узагальнено розглядається як здатність до саморегуляції природних, психічних станів особистості, а також її якостей. Вона здійснюється вольовими та інтелектуальними механізмами, проявляється в мотивах поведінки, реалізується в упорядкованій діяльності.

Самоорганізаційні вміння суб'єктів навчання містяться у смисловому полі феномена, який досліджується, розглядаються як результат теоретичного та практичного використання основних складових цього виду самостійної діяльності особи. Враховано, що ефективність соціальної самоорганізації залежить від багатьох особистісних якостей людини. Виявлені основні